

Naistutkimuksen viekoitteleva toiseus

Kari Immonen

Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa. Toim. Elina Katainen – Tiina Kinnunen – Eva Packalén – Saara Tuomaala. SKS 2005, 395 s.

Helena Westermarck julkaisi vuonna 1913 kirjan *Kvinnospår*. Siinä hän pyrki välittämään naisten kirjoittamien kirjeitten avulla autenttista kuvaa heidän elämästään ja ajatuksistaan. *Valvojan* arvostelijan mielestä kirjalla oli sivistyshistoriallista merkitystä, mutta parempi olisi kuitenkin ollut kohdistaa huomio tärkeisiin historiallisiin tapahtumiin ja tunnettuihin henkilöihin.

Aira Kemiläinen väitteli vuonna 1956 Saksan 1700- ja 1800-luvun taitteen aatehistoriaan liittyvällä tutkimuksella. Ohjausprosessissa Arvi Korhonen oli Kemiläisen mukaan antanut hänen

sukupuolensa anteeksi, mutta toisaalta tokaissut erään seminaarituloisuuden jatkoilla, ettei naisten pitäisi opiskella historiaa. Edwin Linkomiehen kommentti oli jyrkempi: ”Tällaisesta aiheesta ei voi kukaan väitellä, ei ainakaan nainen.”

Nämä *Omasta pöydästä* poimitut esimerkit kertovat siitä, miten naishistorioitsijoista ja usein myös heidän tutkimusaiheistaan on tehty tieteen ja historian tutkimuksen toisia, vähäpätöisempiä ja merkityksettömmämpiä.

Mutta myös naishistorioitsijat ovat, etenkin niin sanotun uuden naishistorian aikana 1980-luvulta alkaen, halunneet erottautua eli tehdä naishistoriasta positiivisessa mielessä toista, sukupuolineutraalina näyttäytyvästä historiasta poikkeavaa ja tärkeämpääkin.

Koska naishistoria alkoi?

Usein on esitetty, että naishistoria tuli suomalaisen historian tutkimuksen kenttään juuri 1980-luvun alussa. Aikaisemmin oli ollut yksittäisiä naishistorioitsijoita, mutta vasta tuolloin naishistoriasta tuli historian tutkimusta omalla tavallaan leimaava, laajalle levittäytynyt toimintatapa – joka myös ilmaisi itsensä käsitteellä naishistoria.

Omaa pöytää lukiessa tämä käsitys sekä vahvistuu että heikkenee. Kirjan vahvuus on tämän käsityksen purkamisessa. Naishistorian varhainen historia nousee monimuotoisena ja kiinnostavana esiin, ei tuntemattomuudesta, mutta kunnollista käsittelyä kaivanneesta. Tämä näkyy kirjan rakenteessakin. Sivumäärästä kolme neljännestä käsittelee aikaisempaa aikaa. Siinä on monin tavoin kysymys historiaa kirjoittaneitten naisten näkyväksi tekemisestä – naistutkimuksen vahvan perinteen mukaisesti.

Mutta toisaalta modernin naishistorian alku kyllä tässäkin kirjassa sijoitetaan 1980-lukuun. Suomen Akatemialla oli tärkeä liikkeelle panijan rooli, eikä se koskenut pelkästään naishistoriaa vaan naistutkimusta ylipäätään. On selvää, että ilman akatemian vahvaa mukaantuloa naistutkimus olisi kiinnittäytynyt suomalaiseen tiedekenttään oleellisesti hitaammin kuin mitä nyt tapahtui. Historian alalla uuden airut oli vuonna 1982 käynnistynyt projekti *Naisen aseman kehitys Suomessa autonomian aikana*. Samoihin aikoihin ilmestyi useita naishistoriaan liittyviä artikkelikokoelmia ja aikakauslehtien teemanumeroita; naishistoria oli aivan uudella tavoin ajankohtainen ja tärkeä

Kysymys ei kuitenkaan ollut katkoksesta. Eliina Katainen korostaa 1970- ja 80-lukuja käsittelevässä artikkelissaan naishistorian jatkuvuutta; myöhemmän ajan tutkijat ovat jatkaneet esiäitien työtä, ja usein myös kokeneet olevansa osa jatkumoa.

1980-luvulla käytiin kaksi kiistaa, joilla oli merkitystä naishistorian itseymmärrykselle ja suuntautumiselle. Ensimmäisen synnytti 1984 kirjailija ja historian maisteri Kaari Utrion *Eevan tyttäret*. Kirja tuli akateemisen kentän ulkopuolelta, se oli hyvin kirjoitettu ja populaari – mihin se tietenkin pyrkikin. Asetelma oli monille hankala ja se näkyi kärjekkäissä kannanotoissa. Kysymys oli myös sisällöllisestä erimielisyydestä. Osa arvostelijoista katsoi, että Utrion kirja edusti ajankohtaisuutensa menettänyttä ”kurjuushistoriaa”, eli kertoi naisen historian sorron ja alistamisen tarinana. Katinen mukaan kuitenkin *Eevan tyttäriillä* ja sitä koskeneella kiistalla oli naishistori-

an kannalta hedelmöittävä vaikutus. Se pakotti tutkijat selventämään käsityksiään ja väitteitään. Kysymys oli ennen muuta siitä, oliko kirjoitettava naisten erillistä historiaa vai kysyttävä vallitsevan historian kirjoituksen maailmankuvan ja ihmiskäsityksen luonnetta.

Juuri tämä kysymys oli toisen 80-luvun kiistan keskiössä. Saara Tuomaala viittaa Irma Sulkusen kritiikkiin historian tutkimuksen gynosentristä, naiskeskistä oletusta kohtaan. Sulkunen katsoi, että patriarkaatti-keskeinen lähestymistapa häivytti sukupuoleen liittyvän sosiaalisen hierarkisuuden ja otti tutkimuksen itsestään selväksi lähtökohdaksi porvarillista sukupuolirajaa noudattavan jaon yksityiseen ja julkiseen. Sulkunen katsoi myös, että naisten ja miesten erillisyydelle rakentuvan lähestymistavan vaarana oli naistutkimuksen tieteellinen eriytyminen ja marginalisoituminen.

Tuomaala, sen enempää kuin muutkaan kirjan kirjoittajat, ei nosta esiin erilliskeskustelun pragmaattista ulottuvuutta eli kysymystä Kristiina-instituutista ja erillisistä naistutkimusyksiköistä. Kysymys on kuitenkin tärkeä. Kun katsoo, miten naistutkimuksen piirissä yleisesti käydyt teoreettiset ja metodologiset keskustelut ovat vaikuttaneet naishistoriaan, muodostuu vääjäämättä käsitys, jonka mukaan niin sanottu kaksoisstrategia on ollut hyödyllinen ja välttämätönkin. Se, että on ollut sekä erillisiä naistutkimusyksiköitä että historian laitosten piirissä tehtyä naishistoriaa, on hedelmöittänyt naishistoriaa ja tuonut sitä koskevaan keskusteluun erilaisia ulottuvuuksia.

Tutkimuskohteet

Kun katsoo, mihin naisten katse on historian tutkimuksessa vuosikymmenien varrella kohdistunut, nousevat tietyt teemat toistuvasti esiin. Naisen elämä, arki, elämäkerrat, sosiaaliset suhteet ovat teemoja, jotka toistuvat vuosikymmenestä toiseen. Eva Packalén toteaa esimerkiksi, että Fredrika Runeberg kuvasi naisen elämän sosiaalisia ehtoja erilaisissa yhteiskunnallisissa ympäristöissä hyvin saman sukuisesti kuin mitä 1970-luvulta lähtien on tehty uuden naishistorian piirissä.

Naiset ovat olleet poikkeuksellisen kiinnostuneita myös kulttuurihistoriallisista teemoista. Minna Hagner tarkastelee Helena Westermarckia, jonka kulttuurihistoriallinen näkökulma näyttäytyy yllättävän modernina ja ajankohtaisena. Kulttuurihistoria merkitsi hänelle jokapäiväisen

elämän tapahtumia, perheen ja tapojen – eli siis arjen – historiaa. Hänen lähestymistapansa oli myös henkilöhistoriallinen tavalla, joka lähestyy meidän aikamme mikrohistoriallista työskentelyä. Myös Alma Söderhjelm suuntautui kulttuurihistoriaan, lehdistöhistorian ohella. Samoin oli laita Tyyni Tuulion, joka liikkui monipuolisesti elämäkertatutkimuksen, kulttuurintutkimuksen, arkipäivän historiaan ja naistutkimuksen alueilla.

Mieskollegat eivät aina oikein arvostaneet naisten näkökulmia ja aiheenvalintoja. Esimerkiksi Westermarckin väitöskirjan arvostelija *Valvojassa* kaipasi kirjaan tietoja tärkeistä historiallisista tapahtumista tai tunnetuista henkilöistä, eikä pelkästään arjesta ja kulttuurista. – Tuttua puhetta myöhempienkin aikojen historiakeskusteluista!

Osittain naishistorioitsijoiden kiinnostus kulttuurihistoriaan selittyy myös heidän väitöskirjojensa ohjaajilla. Esimerkiksi Gunnar Suolahti ja A. E. Cederberg antoivat vahvan tuen naisten tutkimustyölle, ja he olivat molemmat kulttuurihistoriallisen koulukunnan edustajia.

Mutta miehet liikkuvat muutenkin *Oman pöydän* sivuilla. Varsinkin varhaisvaiheessa naisten tieteellistä työtä ja uramahdollisuuksia tarkasteltiin usein heidän lähellä olleiden miesten kautta. Kun vt. kansleri V. von Plehwe torjui sen, että Alma Söderhjelmille olisi dosentuuria varten myönnetty ”vapautus sukupuolestaan”, hän muun ohessa tokaisi ”saaneensa tarpeekseen siitä perheestä”. Kysymys oli Alman isästä, joka oli joutunut epäsuosioon helmikuun manifestiin liittyvissä erimielisyyksissä. Liisi Karttunen väitöskirja puolestaan herätti runsaasti epäilyjä kirjan varsinaisesta kirjoittajasta. Taustalla oli yhteys Karttusen työn ohjaajaan ja elämänkumppaniin Henri Biaudet’hen, ja sitä kautta svekomaanien ja fennomaanien ristiriitaan. Näin siis molemmissa tapauksissa naishistorioitsijoita kamppailtiin heidän lähellä olleisiin miehiin liittyvin perustein.

Varhaisen suomalaisen naishistorioitsijan tie ei ollut suora eikä helppo. Niinpä myös naiset, jotka tätä tietä kulkivat, olivat usein monella tavoin erityisiä ja miehisestä valtavirrasta poikkeavia. Alma Söderhjelm ja Liisi Karttunen ovat tästä erinomaisia esimerkkejä.

Useilla suomalaisen historian tutkimuksen varhaisilla naisedustajilla oli myös suuria vaikeuksia löytää paikkansa työelämässä, ja vain harvat päätyivät yliopistovirkoihin. Väitelleistä naishistorioitsijoista Sisko Vilka oli opettajana ja yritti monimutkaisin tavoin yhdistää opettajan,

äidin ja tutkijan roolit. Myös Maija Rajainen oli opettaja, mutta hän teki myös tilaustyönä tutkimusta suomalaisen naisliikkeen historiasta. Liisi Karttunen teki pitkän elämäntyön Suomen Italian suurlähetystön virkailijana. Katri Laineella oli virka maataloushallituksessa. Osastopäällikkönä hän vastasi kotitalouteen liittyvistä kysymyksestä. Saini Laurikkala oli Turun yliopisto kirjastonhoitaja.

Mutta myös yliopistouralle edenneitä oli. Alma Söderhjelm nimitettiin professoriksi Åbo Akademiin, virkaan, jonka lahjoittaja oli nimenomaan osoittanut hänelle. Lolo Krusius-Ahrenberg puolestaan nimitettiin professoriksi Svenska Handelshögskolaniin. Hän liikkui tutkimuksissaan selkeästi miehissä tai ainakin sukupuolineutraaleissa teemoissa, eikä häntä, niin kuin ei Söderhjelmäkään, voinut millään tavalla pitää feministinä tai aktiivisena naisasianaisena.

Rakenne

Oma pöytä on monella tavoin tärkeä kirja. Sen näkökulmassa on tuoreutta, joka poikkeaa – edukseen – perinteisistä sukupuolineutraaleista historiankirjoituksen historioista. Kiinnostavaa on esimerkiksi se, että naishistorioitsijoiden elämä näyttyy kirjassa vahvasti yhtenä. Yksityinen ja yleinen, perheeseen liittyvä ja tieteellinen muodostavat kokonaisuuden, jossa eri osat ovat koko ajan vuorovaikutuksessa toisiinsa. Elina Katainen kirjoittaa: ”Työ, perhe ja terveydentila määrittävät paljolti ja sukupuolittuneesti ihmisen ajankäyttöä ja voimavaroja. Sen vuoksi ne ovat oleellisia myös tutkijanuraa hahmotettaessa.”

Oma pöytä on tärkeä myös siksi, että siinä korostuu teoreettisen ja metodologisen ajattelun ja käytännön historian tutkimuksen välitön yhteys, ja sitä kautta myös naishistoriaan liittyvien keskustelujen hedelmöittävä vaikutus muuhun historian tutkimukseen.

Rakenteellisesti *Oma pöytä* on aika hajanainen ja epätasainen. Osassa artikkeleista käydään laajasti läpi kirjoittajien ajattelua, tuotantoa ja elämää. Osassa taas ainoastaan viitataan tietyn kirjoittajan olemassaoloon. Jos jostain kirjoittajasta ei vielä ole tutkimusta olemassa, eikä häneen ole tähän hätään ehditty syvemmin paneutua, hänet on kuitenkin otettu mukaan, lyhyenä kommentaarina, parin sivun kertomuksena, josta on myöhemmin hyvä jatkaa eteenpäin. Näin on saatu aikaan hyvin monipuolinen kuva naisista historiankirjoittajina. Kirja jää monella tavoin keskeneräiseksi, mutta samalla esiin nousee pal-

jon sellaista, joka on jäänyt aikaisemman historiankirjoituksen katveeseen. Toisaalta voi kysyä, missä kulkee historiankirjoittajan raja. Esimerkiksi ensimmäinen suomenkielinen naiskirjailija Theolinda Hahnsson ei kirjoittanut historiallisia kertomuksia vaan kommentoi omaa aikaansa. Mikä tekee hänestä historiankirjoittajan, sekö, että hän on elänyt kauan sitten ja oli naiskirjoittajana pioneeri?

Lopussa kirja vähän hajoaa. Kun aikaisemmin naishistorioitsijoita oli vähän, heidän tarkastelemisensa henkilö henkilöltä on mahdollista. Viimeisissä luvuissa käydään osittain aika luettelon omaisesti ja osittain yleisiin teoreettisiin ja metodisiin kysymyksiin keskittyen viimeiset parikymmentä vuotta – eli naishistorian varsinainen kukoistusvaihe.

Ratkaisu on ymmärrettävä. 1980-luvulta eteenpäin joukko kasvaa koko ajan, eikä kaikkia voi ottaa tarkastelun kohteeksi. Myös ajallisen etäisyyden puuttuminen tuo ongelmia. Voidakseen kirjoittaa samalla otteella nykyajasta kirjoittajien pitäisi mennä hyvin lähelle rinnalla työ-

kenteleviä kollegoja. Siksi yleiskatsauksellisuus ja teoreettisiin kysymyksiin keskittyminen on ymmärrettävää, ja tuottaa sinällään kiinnostavaa jälkeä.

Kirjoittajat myös tunnistavat ongelman ja yrittävät ratkaista sitä. Saara Tuomaala esimerkiksi on kirjoittanut viimeisen artikkelin paljolti Irma Sulkusen läpi. Ratkaisu on perusteltavissa sekä narratiivisena rakenteena että sikäli, että Sulkunen on epäilyksittä vaikuttanut erittäin paljon viime vuosikymmenien suomalaiseen naishistoriaan ja sitä koskevaan keskusteluun. Samalla kuitenkin muut jäävät syrjemmälle, ja ilmaan jää kysymys, olisiko heitäkin voinut nostaa vahvemmin esiin.

Mutta *Oma pöytä* on tärkeä kirja. Se avaa useita uusia näkökulmia suomalaisen historiankirjoituksen historiaan ja rohkaisee toivottavasti uusia kirjoittajia mukaan. Naishistorian historiassa on vielä paljon kirjoitettavaa.

Kirjoittaja on Turun yliopiston kulttuurihistorian professori.